

Панайот Карагъзов, проф. д. н.
Софийски университет – СУ „Св. Климент Охридски“

АПОЛОГИЯ И ДЕГРАДАЦИЯ НА ИНТИМНОСТТА В РОМАНА И ФИЛМА „ОБСЛУЖВАЛ СЪМ АНГЛИЙСКИЯ КРАЛ“

Резюме. Изследването разглежда разновидностите на интимността, представени в романа и филма „Обслужвал съм английския крал“, и показва как тоталитаризмът приоритизира любовта към партията и партийния лидер пред интимната полова любов, а също така и как нацистката идея за чиста раса превръща човешката сексуалност в животно съвкупление.

Ключови думи: Бохумил Храбал, Иржи Менцел, идеологизирана интимност, секс, тоталитаризъм, нацизъм, расизъм

Неологизмът *партоцентризъм* е създаден по модела на термините теоцентризъм, антропоцентризъм и етноцентризъм с цел да изрази централното място на партията в обществения живот и литературата на славяните през периода на тоталитаризма.

Партоцентричното общество е основано върху колективизма и централизма и съчетава тоталната зависимост на индивида от колектива с безграничното върховенство на индивида над колектива. Комунизмът отрича религията, а нацизмът я игнорира, но копирайки църковния централизъм, тоталитарните партии и техните ръководители се стремят да изместят Църквата и Бога. Самопровъзгласили се за непогрешими, комунисти и нацисти жадуват да властват не само с насилие, но и с любов.

Доколкото любовта към родители и деца е следствие от естествената любов между мъже и жени, основната форма на любов е половата. Това е интимна връзка между равнопоставени индивиди, поради което условно (в пряк и в преносен смисъл) може да я определим като хоризонтална любов. Любовта има и не плътска вертикална насоченост: низходяща – от родителите към децата и възходяща – от децата към по-възрастните. Религиозната любов също има вертикални и хоризонтални измерения: към Всевишния и към ближния.

Към традиционните прояви на най-интимното човешко чувство тоталитаризмът прибавя обичта към партията и партийния вожд и с течение на времето идеологизираната любов измества и подчинява на себе си естествените форми на човешка интимност. В книгата “The

Taste of Ashes. The afterlife of Totalitarianism in Eastern Europe” американската славистка Марси Шор отбелязва, че тоталитарната държава се отличава от своите авторитарни предходнички и по това, че шпионира какво поданиците си говорят в леглото¹, а чешкият семиотик Владимир Мацура изтъква, че тоталитаризмът извежда любовта от личното пространство на дома и я дееротизира². Комунизмът и нацизмът систематично полагат усилия за идеологизиране на еротиката и колективизиране и национализиране на интимния живот. Въпреки че база на съветския тоталитаризъм е класата, а на немския фашизъм – нацията, подходът на двата режима към колективизацията и идеологизацията на любовта, брака и секса е сходен: любовта на гражданите трябва да бъде пренасочена към партията и вожда, а интимността – да култивира и демографски да репродуцира „новите хора“ на безкласовото или расово чистото общество.

От всички славянски народи чехите най-осезателно преживяват нацисткия и комунистическия партоцентризм. Чешките поети и писатели представят както съпротивата срещу партийната намеса в интимността, така и желанието на някои индивиди да се приобщят към интимната конвенция на господстващата идеология. Половата любов по време на тоталитаризма става немислима без съпровода на идеологизираната. Отношението към любовта динамично се променя и ако през 1953 г. в стихотворението „Любов и живот“ лирическият герой на Милан Кундера предлага на любимата си девойка метафорично да прелее в сърцето си от неговата „болшевишка кръв“³, през 1967 г. основният протагонист на Кундеровия роман „Шегата“, Людвик Ян, осъзнава, че любовта и сексът са мощно средство за разграничаване и оцеляване на социиндивида от тоталитарната субординация и унификация. Подобно е поведението и на персонажите от романа „Непосилната лекота на битието“ (1984) и други произведения на чешко-френския писател, а като цяло през периодите на нацисткия и комунистическия партоцентризм сексът се превръща в основен компонент на любовта в редица чешки художествени творби. Не правят изключение и новелата „Строго охранявани влакове“ (1965; филм 1968) и романът „Обслужвал съм английския крал“ (1971; филм 2006) на Божумил Храбал (1914–1997) в поведението на чиито персонажи сексуалната и социалната инициация тясно се преплитат. И докато комунистическият тоталитаризъм е представян от родения през 1930 г. Кундера и с положителен, и с отри-

¹ SHORE, M. *The Taste of Ashes. The afterlife of Totalitarianism in Eastern Europe*. New York: Broadway Books 2013, p. XII.

² MACURA, V. *Šťastný věk: Symboly, emblémy a mýty 1948–1989*. Praha: Academia, 1992, s. 37.

³ KUNDERA, M. *Člověk zahrada širá*. Praha: Československý spisovatel, 1953, s. 34.

цателен знак, нацистката намеса в интимната сфера е описана от неговия по-възрастен колега Б. Храбал изцяло негативно и сатирично.

В публикувания първоначално в *самиздат* Храбалов роман „Обслужвал съм английския крал“ и заснетата от Иржи Менцел (1938–2020) филмова адаптация в градация и деградация е представена широко палитра на сексуалността. Чрез разновидностите на секса Храбал от една страна проследява сексуалната инициация на героя си, а от друга – неговата социална и морална деградация. В романа интимният живот на Храбаловите герои е изобразен хронологично: по време на междувоенна Чехословакия, протектората Чехия и Моравия и в следвоенна комунистическа Чехословакия и е пряко повлиян от съответните идеологически доминанти.

Б. Храбал с характерния за чешката литература похват ситуира малкия човек в контекста на голямата история. В конкретния случай „малкият човек“, Ян Дитйе, е малък на ръст, малък на възраст и малък по фамилия (на чешки *‘dítě’* [дитйе] означава ‘дете’). Ниският социален произход на начеващия провинциален сервитър не пречи той да преследва двете си мечти: да получава и създава плътски удоволствия и да се нареди сред чешките хотелиери милионери. В живота на героя сексуалното е функция на социалното и съпровожда Дитйе както през годините на неговия еротичен възход, така и при атрофията на неговия патриотизъм и потентност.

В навечерието на Втората световна война непълнолетното пиколо в провинциалния ресторант „Златният град Прага“ получава началното си сексуално образование от подслушаните разговори на постоянните гости и пътуващите търговци. Спазвайки инструкциите на работодателя си едновременно „нищо да не вижда и нищо да не чува и всичко да вижда и всичко да чува“, Ян Дитйе чрез предлаганите от т. нар. Гумен крал „уреди“ за мъжко и женско самозадоволяване узнава за сурогатния секс:

Гумения крал [...] веднъж донесе някакъв „Утешител на вдовици“, тъй му викаха [...] щото беше в калъф като на кларинет, всички само надигаха капака [...] избухваха в смях и бързо предаваха калъфа на съседа си [...] веднъж пък Гумения крал донесе някаква гумена кукла [...] и поучаваше като в училище: „Най-новата ни стока, господа, сексуален обект за креватна гимнастика, гумена кукла, наречена Примавера, с Примавера можете да правите, каквото си пожелаете, направо е като жива, нали, на ръст е като зряло девойче, възбуждаща, приляга на всеки, топла, красива и винаги готова за секс, милиони мъже очакват гумената Примавера, която да надуват със собствената си уста. Тази сътворена от вашия дъх жена дарява на мъжете нова вяра в себе си, ще рече – нова потенция и ерекция, и не само ерекция, но и най-върховно удовлетворение. Примавера, господа, е от специална гума, а между

краката ѝ е сложена кралицата на гумите, микропореста гума, с отвор, украсен с всички издатинки и вдлъбнатинки, които една жена трябва да има. С батерия се задвижва малък вибратор, който извършва нежни, възбуждащи движения, досущ като естествените движения на женския полов орган, и така всеки може, както си пожелае и когато си пожелае, да стигне до своята кулминация, всеки мъж е господар на положението...“⁴

След юношеския онанизъм, Дитйе, посъбрал пари и смелост, осъществява първия си интерполов контакт в бленувания и заклеймяван от кръчмарската клиентела публичен дом „При Райски“, където чаровна проститутка го приобщава към френската любов:

Ярушка ми смъкна полека панталона, после долните гащи и заобсипва с целувки слабините ми, и аз изведнъж се разтреперих [...] дорде се усетя, бях в устата ѝ, а аз все я оттласквах, но нея вече нищо не можеше да я спре, смучеше здраво и движеше глава нагоре-надолу, а движенията ѝ ставаха все по-бързи и аз престанах да се дърпам и да я отблъсквам, изпънах се целият, хванах я за ушенцата и почувствах как изтичам, как е нещо съвсем различно, отколкото като си го правя сам, как до последната капка, затворила очи, го поема от мен госпожицата с красивите коси, как изпива от мен всичко онова, което иначе изпръсках и отхвърлях с погнуса върху въглищата в мазето или в кърпа в леглото си... (X, с. 12–13)

Оралният секс светкавично е последван от класическа полова инициация:

[...] отново пропълзях по колене и заврях глава в скута на госпожицата, и я зацелувах, заиграх с език по тия нейни прекрасни косъмчета, и нали бях лекичък като перце, госпожицата ме улови под мишниците, издърпа ме връз себе си, разкрачи се и аз като по масло за първи път проникнах в жена, онова, за което толкова бях мечтал, вече бе зад мен. (X, с. 13)

Ян Дитйе влиза в публичния дом „като пиколо, което разнася топли кренвирши по гарата, а си тръгва[х] по-важен от всеки един от господата, които посещаваха „Златна Прага“ (X, с. 14). След първия си полов акт героят гледа живота вече не само през призмата на насъщната за чехите (полупрозрачна) бирена халба, но и през еснафски завоалирания полов нагон. Халбата метафорично осигурява на предприемчивото пиколо средства за препитание и му позволява да продължи „да изпробва силата на парите“ в ежедневиия и интимния живот.

⁴ ХРАБАЛ, Б. *Обслужвал съм английския крал*. Прев. В. Самоковлиев. София: Колибри, 2007, с. 29–30. Следващите цитирания на романа в текста обозначавам със съкращението ‘X’ и страницата от българското издание.

Стремителното навлизане на Дитйе в света на платения секс още в началните страници на романа не се изразжда в предполагаеми перверзии, а изненадващо прераства в естетизация на споделената интимност:

Та както си лежах гол и зяпах в тавана, а блондинката лежеше до мен и също гледаше в тавана, внезапно скочих, грабнах божурите от вазата, окъсах венчелистчетата и ги посипах върху корема на госпожицата [...] откачих от куката огледалото и го нагласих така, че госпожицата да може да се любува на корема си, колко е прекрасен, обсипан с прецъфтели листенца от божур, и викам, ще бъде прекрасно, всеки път като дойда, във вазата да има цветя, ей така ще ти украсявам коремчето, тя рече, че такова нещо още не ѝ се било случвало, такава почит към нейната красота, и ми вика още, че се била влюбила в мен заради тези цветя, а аз казах, колко красиво ще е по Коледа, като накъсам елхови клонки и украся коремчето ѝ с тях, а тя вика, че още по-прекрасно ще е, ако я украся с бял имел, а най-добре ще бъде, и то трябва да се уреди час по-скоро, на тавана над леглото да има огледало, за да се гледаме, както си лежим, и най-вече колко е красива тя, когато е гола с венец около рунтавелката ѝ, венец, който ще се сменя според сезона и цветята, характерни за съответния месец, колко красиво ще е, като я украся с маргаритки и момини сълзи, или с хризантеми, димитровчета и с пъстри есенни листа... (X, с. 17–18)

Естетизираните интимни отношения условно може да наречем *флорален секс*, който чрез вторичния споделен (нефизиологичен) оргазъм възвисява половия акт до артистично съпреживяване. *Флоралният секс* е апотеоз в интимността на Ян Дитйе, но неговата повтораемост с поредицата проститутки и нимфоманки постепенно води до банализиране, пародирание и деградиране на спонтанната артистичност.

Своеобразно допълнение към банализираната интимна естетика са актовете на Ян Дитйе в хотел „Париж“, където той обгрижва вип-гостите, които в закътано сепаре веднъж седмично извършват т. нар. „медицински прегледи“ на морално разкрепостени госпожици. По време на тези „визитации“ застаряващите борсови агенти между яденето, пиенето и следобедните клюки опипват с очи и ръце разголените дами:

възрастните господа от борсата [...] бавно, без да престават да отпиват и поемат уханията от кристалните чаши с шампанско, събличаха госпожицата направо върху масата, където тя се излягаше, и господата от борсата разполагаха покрай нейното тяло своите чаши и блюда с чер хайвер, салати и нарязан шпек, слагаха си очилата и се наслаждаваха на всяка извивка на прекрасното женско тяло и молеха момичето, като на модно ревю или като в ателие на художествена академия, да седне, да се изправи, да коленичи, да спусне боси крачетата от масата и да ги размаха, все едно, че ги мие в поток, и тези господа от борсата никога не се караха кой крайник е обърнат към тях, коя част от тялото е пред очите им, всеки

с луд възторг, подобаващ на всеки пейзажист, художник, който пренася на платното онова, което го е вдъхновило от пейзажа, та точно с такъв нестихващ възторг старците разглеждаха отблизо и през очилата си ту сгънат лакът, ту изотдолу разпуснат кичур коси, ту стъпало и глезен, после пък корема, друг пък ще пооткрехне прекрасните половинки на женския задник и с възхита на дете ще гледа това, което току-що е видял, друг пък надава викове на възторг с отправени към тавана очи, сякаш благодари на самия Бог, че може да се визира между разтворените бедра на госпожицата и да докосне с пръсти или с уста онова, което му е харесало най-много. (X, с. 96–97)

Тези невинни прегледи обаче така възбуждат дамите, че те не могат да си тръгнат без сервитьорът да довърши това, „което старците бяха подхванали“, и Дитйе от обслужващ глухоням келнер се превъплъщава в жадуван любовник. Гротесктността на тези извършвани сред остатъците от пищната богаташка трапеза съвкупления и декорацията на голите госпожици с екзотични плодове дава основание да наречем този тип пародия на интимността *кулинарен* или *фруктален секс*.

Ян Дитйе започва да комерсиализира интимната естетика по време на келнеруването си в предназначения за извънсемейни забавления хотел „Тихота“, където преоблеченото в смокинг доскорошно пиколо „попива“ поведението на разюздания чешки елит. В хода на материалното си замогване и духовното си опростачване бъдещото парвеню наподобява маниерите на обслужваните от него богаташи и опредметява сексуалните отношения. Първоначално Дитйе използва цветята, за да прикрива елегантно банкнотите, с които заплаща сексуслугата, а банкнотите, които по примера на своя ментор, г-н Валден, периодично нарежда на пода – за да изживява своеобразен финансов оргазъм. По-късно обаче елегантният флорален евфемизъм е заменен с директното остойностяване на интимността. Преломен момент в отношението на Дитйе към секса и парите е съвкуплението му с меркантилната сервитьорка, чието тяло покрива не с венчелистчета, а с множество купюри. Този на пръв поглед маргинален епизод (присъстващ единствено във филма) е началото на сексуалния и социален упадък на персонажа.

Главоломната социална и сексуална деградация на Ян Дитйе отприщва връзката му с младата нацистка Лиза, която протича по време на немската окупация на Чехия. Успоредно с превръщането на суверенна Чехия в Протекторат Бохемия и Моравия Ян Дитйе доброволно „предава“ своя сексуален суверенитет и от субект в интимните контакти се превръща в обект на плътските желания на животински ненаситната германка. Дитйе е изненадан от коекзистенцията на стандартната военна униформа със стандартното еротично бельо на немската милосърдна сестра:

мислех си, че като е мобилизирана, трябва да има и отдолу някаква униформа във вид на гащички или комбинезон, че сестрите от лазарета би трябвало да имат и някакво казионно бельо, но бельото ѝ бе такова, каквото носеха и госпожиците, които идваха в хотел „Париж“ на медицински преглед при господата от борсата, бельо, каквото имаха и госпожиците „При Райски“... (X, с. 125)

Но в хода на пространно описания техен първи акт излиза наяве цялата гола истина – оказва се, че на представителката на чистата раса не само нищо човешко, но и нищо животинско не ѝ е чуждо и *флоралният секс* на Дитйе буквално е погълнат от анималистичния на Лиза:

после голите ни тела се притиснаха едно към друго, всичко бе сякаш в течно състояние, сякаш бяхме охлюви, прилепили се един към друг само с влажните си тела, изпъззели от черупките, Лиза цялата се тресеше и трепереше [...] коремът ѝ се надигаше срещу лицето ми, притисна здраво с крака главата ми в скута си и без никакъв свян, нито за миг, напротив, всичко бе толкова естествено, надигна се и се остави да я трия и лижа с език тъй дълго, докато не се изпъна и ме остави да се насладя, и с език, и върху езика си да изживея всичко онова, което разтърсваше тялото ѝ..., сетне, когато лежеше с подложени под главата ръце и разтворени крака, между които пламтеше валмо светли косми, сресани нагоре на алаброс, погледът ми се спря върху масата, където имаше букет от пролетни лалета и млади брезови клонки, и няколко клонки смърч [...] тогава взех клонките, накъсах ги на малки парченца и украсих с тях половия ѝ орган, беше прекрасно, коремът ѝ – застлан с мънички клонки от смърч, тя ме гледаше с крайчеца на окоото си, а като се наведох и я целунах между клонките, почувствах край устата си боцкащите иглички, тя пое нежно с длани главата ми, надигна се и притисна скут към лицето ми тъй силно, че изстенах от болка, а тя с няколко мощни конвулсии на корема достигна такава възбуда, че изпищя пронизително и рухна на една страна, и задиша така тежко, че си помислих – умира или ще умре..., ала не беше нито едното, нито другото, тя само се надвеси над мен, разтвори всичките си десет пръста и ме заплаши, че ще ми издере очите, ще ми издраска и лицето, и изобщо ще ме изподере целия, толкова бе благодарна и доволна, и отново разпери над мен нокти, конвулсивно ги сви, за да рухне след миг в плач, а от тихия плач да премине в ситен смях [...] и я гледах как с чевърсти пръсти къса остатъците от смърчовите клонки, раздробени на ситно, така ловците покриват с клонки застреляния дивеч, видях я как покрива с тях корема ми, отпуснатия ми член, скутът ми бе пълен с клонки, после се надвеси над мен и взе да ме милва с ръце и да ме целува по слабините, аз полека получавах ерекция, клонките изведнъж се надигнаха, сред тях се провря моят penis, бавно започна да нараства и да събаря клонките, а Лиза ги подреждаше с език в кръг наоколо, сетне надигна глава и пое в устата си целия ми член, влезе ѝ чак до гърлото, опитах се да я отблъсна, но тя ме повали и отстрани

ръцете ми, вперих очи в тавана и сега аз на свой ред я оставих да прави каквото си ще с мен, и през ум не ми бе минавало, че може да прояви такава първичност, направо жестокост, изсмука ме до мозъка на костите с мощни тласъци и движения на главата, без дори да отстрани клонките, които до кръв разраниха устата ѝ. (X, с. 125–127)

Това сексуално сливане, преминаващо в ненаситно поглъщане, наподобява безспирните териториални попълзновения на Райха и поражда у Дитйе въпроси и притеснения: „знам ли, може при германците да е прието така..., даже малко ме хвана страх...“ (X, с. 127).

Половият акт е прелюдия към промените в идентичността на чешкия сервитьор. Оттук насетне Ян Дитйе е напълно обсебен от немската учителка по физкултура и подвластен на нацистката система. За да може да стане съпруг на Лиза Папанек се налага Дитйе да докаже немската си принадлежност и съответстващата ѝ полова надеждност:

трябваше да мина за проверка през Върховния съд и през лекар от войските на СС и да подам писмена молба, където описах цялото си семейство отпред назад, чак до гробищата в Цвиков, където бе погребан дядо ми Йохан Дити, позовавайки се на неговия арийски и немски произход, и където любезно молах да ми бъде разрешено да се ожена за Елизабет Папанек, и съгласно законите на Райха молах да бъда изследван във физически смисъл, дали според нюрнбергските закони като представител на друга народност съм способен не само да се съвкупявам, но и да заплодя арийска германска кръв. (X, с. 135–136)

Притесненията на влюбения дегенерат, че докато „немците убиват чехи той си играе с пениса си“ не разколебават желанието му да стане част от новия световен ред и оттук почти до края на романа и филма сексът се превръща в откровена расистка и генномодифицираща дейност, в която Дитйе участва опосредствено и директно. С протекцията на фройлан Папанек понемченият чех постъпва на работа в пансион за немски девойки, обучавани за бъдещи майки на бъдещите нови деца на бъдещата нова Европа. В разположения сред природата *полог* госпожиците, предназначени за расов разплод, са надъхвани с немска митология, история и музика; те спортуват и се хранят здраво-словно в очакване на съешаването си със селектирани есесовци, чиято сперма надлежно се изследва, за да подхожда оптимално на съответната вагина... В случая Дитйе изпълнява ролята не на осеменител, а на прислужник-пазител на предназначените за програмиран секс немкини. В пансиона сексуалността на чеха-дегенерат е така обезличена, че голите девойки не се притесняват от неговото евнушеско присъствие...

След „удостоверяването“ на немския произход, унизителното опипване на гениталиите и лабораторното изследване на семенната му течност Дитйе-Дити получава разрешение да се ожени за Лиза. По

време на сватбената церемония (нацистко профаниране на християнското тайнство венчание) женихът, напълно игнориран от присъстващите немски офицери и партийни функционери, се чувства като на националсоциалистическо партийно събрание:

Сватбата ни беше в Хеб, в една такава червена зала в градския съвет, навсякъде висяха червени знамена с пречупени кръстове, служителите бяха в кафяви униформи с червени ленти над лакътя, на които също имаше пречупен кръст [...] изобщо, това не бе сватба, а някакъв военен държавен акт, при който непрекъснато се говореше за чест, за кръв и за дълг, накрая кметът на града, също в униформа, с ботуши и с кафява риза, ни прикани, като младоженци, да пристъпим към нещо като олтар, където отгоре свободно падаше дълго знаме с пречупен кръст, а на масичката, осветен отдолу, стоеше бюст на Адолф Хитлер, намръщен, тъй като лампите отдолу хвърляха сенки връз бръчките му, кметът хвана моята ръка и ръката на невестата, метна отгоре им знамето, подаде ни през сукното ръка и си придаде тържествен вид, актът на бракосъчетанието можеше да започне, и кметът ни каза, че от този миг сме съпруг и съпруга и наш дълг е да мислим единствено и само за националсоциалистическата партия, и да плодим деца, които също трябва да възпитаваме в духа на партията. (X, с. 137–138)

Идеологизираното бракосъчетание логично води до идеологизирана подготовка за зачеването на новия европеец. Докато славянското у Дитйе не е напълно закърняло и той, поддавайки се на „настроенията си“ и „впечатлението на момента“, си представя как като дете ще се заиграе с невестата и как ще украси корема ѝ с цветя, Лиза цяла седмица се отдава на немската митология, история и музика и си представя „немските крале и императори, германските герои и полубогове“ (X, с. 141–142). Разминаващите се хоризонти на очаквания превръщат любвеобилния Дитйе в импотентен съпруг, нуждаещ се от помощта на райхската медицина и след като в продължение на месец му бият в задника подсилващи инжекции („винаги с дузина игли, тъпи като пирони“) „успява да оноди Лиза точно според инструкциите“ (X, с. 143). Едва след абсурдното съвкупление Дитйе осъзнава, че с доброволното си съпричестяване към Райха е изгубил славянската си спонтанност, човешкото си достойнство и сексуалния си рай:

онази вечер Лиза дойде в старинна дълга роба, с очи без обич, но пълни с отговорност пред онези техни кръв и дълг [...] редеше нещо на немски, с поглед, отправен нагоре, сякаш от тавана или през него от германското небе ни гледаха всички ми ти нибелунги, дори самият Вагнер, когото Лиза бе призовала да ѝ помогне да забременее така, както ѝ се искаше на нея, съгласно германската нова чест, да благоволи и започне в корема ѝ нов живот новият човек, който ще съгради новия ред на новата кръв и ще живее в него, ще създаде нов светоглед и

нови добродетели, и като слушах тези брътвежи, почувствах как ме напуска всичко онова, което прави мъжа мъж, така че лежах и само гледах в тавана, и мечтаех за изгубения рай, за всичко онова, което бе прекрасно преди брака. (X, с. 142)

След свеждането на секса от взаимно интимно удоволствие до национален репродуциращ дълг, от който остава само нещо като „националсоциалистическо сношение в старинна роба“, любовният апотеоз се изражда в сексуално и биологическо фиаско, а семейната равностметка на Ян Дитйе съвпада с приближаващия крах на Райха. От идеологизирания брак и секс се ражда недъгавото плашливо отроче, което не прилича нито на майка си, нито на баща си, а още по-малко на немските титани... Своеобразният детски Франкенщайн не е способен на нищо друго освен да забива пирони в пода, както преди и след зачеването му са забивали тъпите като пирони спринцовки в задниците на родителите му.

При екранизацията на романа режисьорът-съсценарист Иржи Менцел „икономисва“ раждането на новия човек на Европа. Менцел заменя уродливото следствие на идеологическото съешаване с неговата яловост и с изразните възможности на киното подсилва Храбаловото описание на зачеването на новия човек. Филмовата версия визуализира как при половия акт Лиза едновременно се сношава (физически) със съпруга си и (духовно) с Бащата на немската нация и как в мига на кулминацията Дитйе се превръща в *синестет*⁵, на когото вместо лежащата под него с поглед вперен в портрета на Фюрера съпруга му се привижда мустакатият Хитлер.

Именно първоначалното невинно сдвояване на любовта към Лиза с етническата и идеологическата ѝ принадлежност предизвиква пълната деградация на Дитйе. Благородният му жест да защити ниската като него немкия от пражките хулигани става причина той да бъде засмукан от нацистката пропаганда, която гъделичкайки неговото жадуващо величие его размива индивидуалността му в колективното благо. Вместо да се възвиси социално и сексуално, Дитйе все повече пропада. Малкият човек, макар и с голямо сърце, остава пасивен наблюдател на голямата история – обслужващ персонал на сменящите се властници, оценяващ себе си единствено чрез добре свършената работа.

Към края на войната чрез сетивата си за красота и спокойствие Дитйе възстановява чешката си принадлежност, забелязвайки, че: „пражанките са всъщност по-красиви от немките, че имат по-добър вкус, че германките носят всяка дреха като униформа, че и носите им, и зелените костюмчета, и ловджийските шапчици винаги имат в себе си нещо военно“ (X, с. 162).

⁵ Синестезията е смесено възприятие, при което синестетът вижда или чувства реалните предмети, цветове, миризми и пр. като други.

След войната с откраднатите от Лиза ценни пощенски марки Дитйе се врежда сред чешките хотелиери милионери. Но победилата диктатура на пролетариата бързо трансформира милионерите в затворници и Дитйе попада най-сетне там, където жадува – сред милионерите. След излежаване на „милионерската“ си присъда (в компанията на игнориращите го богаташи) Ян Дитйе е изпратен на работа в обезлюдените след депортирането на немското население Судети. Там съдбата го среща с „девойката, изпратена от шоколадовата фабрика на принудителен труд само защото обичала да се забавлява, заради това, че си лягала с удоволствие всеки път с различен младеж“ (X, с. 207), но за разлика от познатите на Дитйе предвоенни проститутки тя „вършела всичко с удоволствие и безплатно, единствено от любов, единствено и само заради краткотрайната радост, че някой поне за миг, а може и за цяла нощ, я е обичал, и това ѝ е било достатъчно, за да се чувства щастлива...“ (X, с. 207).

Епизодичното присъствие в романа и филма на нимфоманката Марцела и заточения професор филолог едновременно показва отношението на комунистическия режим към извънсемейния секс и въздействието на литературата и културата за пълноценността на интимните връзки. Храбал внушава, че не принудителният труд, а „принудителното“ образование от страна на професора преобразяват лекото момиче, но същевременно (парадоксално на пръв поглед) именно работата (за самата работа) прави Ян Дитйе свободен. В края на романа и филма вечният сервитьор осъзнава, че и двете му сбъднати мечти са суета на суетите, осъзнава, че голямото на малкия човек не е да се опитва да надскача ръста си, а да се вглежда в себе си и да надгражда духовността си подобно на преродената чрез силата на литературата Марцела:

все повече си мислех за момичето от шоколадената фабрика [...] виждах как познатите ѝ подвикват след нея, как се държат, или се опитват да се държат, с нея – пак така, както са се отнасяли към нея, преди да я изпратят на принудителен труд, как я съблазняват да подхване, както по-рано, разговор с тях единствено с корема и краката си, само с долната част на тялото си, разделено на две от тънкия ластик на гащичките ѝ, и никой не проумява, че тя вече е предпочела горната част на тялото си, тази над ластика, разделящ го на две... (X, с. 212–213)

И Храбал разделя отношението си към секса на две: естетизирането му води до апотеоз, а идеологизирането – до деградация.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

ХРАБАЛ, Б. *Обслужвал съм английския крал*. Прев. В. Самоковлиев. София: Колибри, 2007.

REFERENCES

- HRABAL, B. & V. SAMOKOVLIEV (trans.). *Obsluzhval sam angliyskiya kral*. Sofia: Colibri [publ.], 2007.
- KUNDERA, M. *Člověk zahrada širá*. Praha: Československý spisovatel 1953.
- MACURA, V. *Šťastný věk: Symboly, emblémy a mýty 1948–1989* [The Happy Age: Symbols, Emblems, and Myths 1948–1989]. Praha: Academia 1992.
- SHORE, M. *The Taste of Ashes. The afterlife of Totalitarianism in Eastern Europe*. New York: Broadway Books, 2013.

APOLOGIA AND DEGRADATION OF INTIMACY IN THE NOVEL AND THE MOVIE “I SERVED THE KING OF ENGLAND”

Abstract. This essay examines the varieties of intimacy depicted in the novel and the film “I Served the King of England” and shows how totalitarianism prioritized love to the Party and the Party Leader over the intimate love between men and women and how the Nazi idea of the pure race transformed human sexuality into animalistic copulation.
Keywords: Bohumil Hrabal, Jiri Menzel, ideologized intimacy, sex, totalitarianism, Nazism, racism

Panayot Karagyozov, Prof. DSc.
Sofia University “St. Kliment Ohridski”,
15, Tzar Osvoboditel Blvd, Sofia 1504, Bulgaria,
ORCID: 0000-0002-9067-0301.
E-mail: pkaragyozov@slav.uni-sofia.bg